

ZŁOTY WIEK KRAKOWA

ON · NOBIS · DOMINE · NON · NOBIS · SED · NOMI · NIS · T · V · C

W CZASACH ZYGMUNTOWSKICH, CZYLI ZA PANOWANIA
OSTATNICH JAGIELLONÓW, RZECZPOSPOLITA PRZEŻYWAŁA NIEZWYKŁY
ROZWÓJ. MIAŁA BLISKO MILION KILOMETRÓW KWADRATOWYCH
POWIERZCHNI I OKOŁO OŚMIU MILIONÓW MIESZKAŃCÓW.
PRZECHODZIŁA WIELKIE PRZEMIANY GOSPODARCZE I KULTURALNE.
KRÓLESTWO LŚNIŁO POTĘGĄ I BOGACTWEM.

Kraków – stolica państwa – był bogatym, ludnym miastem, otoczonym murami obronnymi i licznymi przedmieściami. Był wielkim ośrodkiem handlu i wytwórczości rzemieślniczej w ówczesnej Europie. Na krakowskim uniwersytecie studiowali żacy z całego kontynentu.

Od początku XVI wieku przez kolejnych czterdzieści lat panował król Zygmunt I Stary. Król lubił Kraków i niechętnie go opuszczał. Wokół monarchy i jego rodziny skupił się liczny i barwny dwór. Wraz z doskonale wykształconą królową Boną Sforzą przybyli do Krakowa z dalekiej Italii włoscy artyści.

Trwała odbudowa zniszczonego przez pożar zamku na Wawelu. Dzięki włoskim architektom przebudowany w stylu renesansowym zamek stał się wspaniałą rezydencją polskich królów. Stąd prowadzono wielką politykę. Tutaj mieściły się centralne urzędy państwowe: królewska kancelaria, skarbiec koronny, siedziby najważniejszych urzędników. Tu przybywały poselstwa z całego świata. Para królewska gościła u siebie uczonych i artystów. Na Wawelu kwitła literatura i kultura polska.

ZADANIE 1

Słowo „mecenas” ma trzy znaczenia:

- a) Gajusz Ciliniusz Mecenas – rzymski polityk, przyjaciel i doradca cesarza Oktawiana Augusta, poeta i opiekun poetów;
- b) osoba lub instytucja wspierająca rozwój sztuki, literatury i nauki;
- c) tytuł stosowany grzecznościowo wobec adwokatów i radców prawnych.

Które z tych znaczeń odnosi się do działalności króla Zygmunta Starego?

KAPLICA ZYGMUNTOWSKA NA WAWELU (DOMENA PUBLICZNA_WIKIPEDIA.COM)

ZYGMUNT STARY po śmierci swojej pierwszej żony Barbary Zapolyi postanowił wznieść kaplicę, w której pochowana zostanie królowa i inni członkowie rodziny. Prace nad projektem i budową powierzono florenckiemu artyście Bartolommeo Berrecciemu. Kaplica zyskała miano perły renesansu na północ od Alp. Nie była to jedyna fundacja Zygmunta Starego, król był hojnym mecenasem sztuki. Artystów wspierali również urzędnicy dworscy, magnaci, Kościół.

W pierwszej połowie XVI w. leżący u stóp Wawelu Kraków osiągnął pełnię rozkwitu i szczyt świetności. Miasto liczące wraz z przedmieściami trzydzieści tysięcy stałych mieszkańców tętniło życiem. Utrzymywało kontakty gospodarcze i kulturalne z innymi krajami. Było świadkiem wielu świetnych wydarzeń – pochodów królewskich, przemarszów zwycięskich wodzów, magnackich orszaków czy tak wiekopomnych widowisk jak hołd pruski w 1525 roku.

JAN MATEJKO (1838-1893), HOŁD PRUSKI. (MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE_WIKIPEDIA.ORG)

ZADANIE 2

Czy autor obrazu mógł wiernie przedstawić wydarzenie, które miało miejsce na rynku w Krakowie w 1525 roku?

RYNEK KRAKOWSKI był zatłoczony do niemożliwości. Niezliczone kramy, jatki i stragany z najrozmaitszymi towarami, ustawione rzędami we wszystkich kierunkach, tworzyły sieć uliczek, zaułków i kąciaków. Pod wrażeniem obfitości towarów na rynku był Mikołaj Rej:

Chcesz się przypatrzeć jako się chudzina żywi, idź na krakowski rynek, tam się nadziwujesz, ano jedna kielbaski smaży, druga gielce sprzedaje, druga wątrobę pieczoną a z cebulą, inna też zwodzi, druga z opłatki po rynku biega, druga z wieńcy, druga z ziołki i z czerwioną maścią siedzi. Więc i u krup, u śledzi, u maśta, u świec, u sklenie, u jabłek, u zemeł, u butów, u ryb, u żuru, u barszczu, u ogórków, u rozmaitych ogromnych sied rzeczy siedzi, a ktoby ich naliczył.

ZADANIE 3

Jakie artykuły spożywcze wymienia Mikołaj Rej? Czy znasz te nazwy? Wypisz je wszystkie i odzyskaj w innych źródłach co kryje się pod nieznanymi ci pojęciami.

DZISIAJ nie ma już na krakowskim rynku wielu obiektów handlowych. Oprócz Sukienic pozostały stragany z kwiatami. Stoją w tym samym miejscu od połowy XVI wieku. Wówczas kwiaciarki były nazywane „wieńczarkami”.

**STOISKA KWIACIAREK
NA RYNKU W KRAKOWIE
(MHP)**

Zamożność szesnastowiecznego Krakowa, wynikająca z bogactwa mieszczan, wyrażała się między innymi dbałością o reprezentację. Nigdy potem budowle komunalne nie powstawały tak często i nie były tak efektowne. Odnowiono po pożarze Sukiennice – włoscy architekci dodali im piękną attykę i ozdobne maszkarony. Do ratusza od południa dobudowano kabaty (więzienie dla pomniejszych przestępców i dłużników). Po przeciwnej stronie ratusza wzniesiono Spichlerz. W stylu renesansowym przebudowano obydwie Wagi, Wielką i Małą.

Spośród inwestycji technicznych na uwagę zasługuje rozbudowa rurmusa, czyli wodociągu, z użyciem gdzieś metalowych rur. Na Wawel doprowadzono wodociąg, który zaopatrywał w wodę łaźnie królewskie i cysterny przeciwpożarowe. Jednak czystość miasta nadal pozostawiała wiele do życzenia – fatalny był stan drewnianych i kamiennych bruków, niedostatecznie odprowadzano ścieki.

TEODOR BALTAZAR STACHOWICZ, **WIDOK RATUSZA OD PÓŁNOCY**
(MUZEUM KRAKOWA/WIRTUALNE MUZEA MAŁOPOLSKI)

Widok przedstawia siedzibę samorządowych władz miejskich, czyli gmach ratusza na Ryнку Głównym w Krakowie. Tak wyglądał przed zburzeniem w 1820 roku. Na pierwszym planie widać renesansową część budynku z charakterystyczną attyką. Z lewej strony obrazu – stragany szewskie i fragment Sukiennic.

MIASTEM ZARZĄDZAŁA RADA MIEJSKA. Tworzyło ją ośmiu mieszczan mianowanych co roku przez wojewodę krakowskiego spośród dotychczasowych rajców. Każdy z nich piastował kolejno przez sześć tygodni godność burmistrza. Burmistrz przewodniczył obradom rady i reprezentował miasto w kontaktach zewnętrznych. Urząd rajcy był dożywotni. Ci, którzy w danym roku do rady nie weszli, tworzyli starą radę, decydującą o najważniejszych sprawach. Sądy sprawowali ławnicy wybierani przez radę spośród obywateli miasta.

W ciągu XVI wieku wzrosła w Krakowie liczba polskich obywateli – było ich około 70 %. Wiele cudzoziemskich rodzin, mieszkających tu od pokoleń, uległo polonizacji i przyjęło polskie nazwiska. Wśród cudzoziemców liczną grupę, poza Niemcami, stanowili Włosi.

ZADANIE 4

Jak nazywamy sposób zarządzania miastem, w którym o jego sprawy dbają mieszczanie?

**PIERŚCIEŃ BURMISTRZÓW
KRAKOWSKICH, 1532 R.
(MUZEUM KRAKOWA/
WIRTUALNE MUZEA MAŁOPOLSKI)**

Pierścień był symbolem władzy burmistrza, służył również jako pieczęć miejska. Na szafirowym oczku pierścienia widnieje herb Krakowa – fragment murów obronnych z otwartą bramą.

KRAKÓW pozostawał ważnym ośrodkiem handlu i rzemiosła. Do końca XVI wieku zanotowano w mieście prawie pięćdziesiąt cechów. Znani z solidności krakowscy złotnicy cieszyli się zaufaniem kupców przybywających do miasta. Ich wyroby były dobre jakościowo i kosztowne, handlowali również złotem i kamieniami szlachetnymi. Oprócz złotników najbogatszymi rzemieślnikami byli kuśnierze, których fortuny pochodziły z wytwarzania i sprzedawania futer. Liczną grupę stanowili garbarze, przygotowujący skórę dla niemal stu mistrzów szewskich.

**WARSZTAT GARBARSKI, MINIATURA Z KODEKSU BALTAZARA
BEHEMA, 1505 R. (JAGIELLOŃSKA BIBLIOTEKA CYFROWA)**

ZADANIE 5

Wśród działających w Krakowie warsztatów znaczna część należała do rzemieślników specjalności skórniczych. Zaliczamy do nich szewców, rękawiczników, kuśnierzy, garbarzy, rymarzy, kaletników, paśników, siodlarzy. Jeden z cechów musiał produkować swoje wyroby poza miastem, a jego działalność budziła sprzeciw mieszkańców. Czy domyślasz się, o którym z wymienionych cechów mowa?

Niedługo po wynalezieniu przez Gutenberga czcionki drukarskiej pojawiły się w Krakowie pierwsze drukarnie. Mistrzowie czarnej sztuki, jak nazywano drukarzy, położyli wielkie zasługi dla upowszechnienia słowa pisanego. Oprócz ksiąg religijnych, literatury klasycznej oraz dzieł ówczesnych mistrzów nauki i pióra drukowano również popularne kalendarze. To w Krakowie wydano pierwszą książkę po polsku – *Raj duszny* Biernata z Lublina, pierwszy polski przekład *Pisma Świętego*, pierwszy podręcznik gramatyki narodowej czy wreszcie pierwszą polskojęzyczną książkę kucharską – przetłumaczone z języka czeskiego *Kuchmistrzostwo* Pawła Seweryna.

STRONA Z MODLITEWNIKA WYDRUKOWANEGO W JĘZYKU POLSKIM W KRAKOWSKIEJ Drukarni FLORIANA UNGERA OKOŁO 1514 R. (BIBLIOTEKA CYFROWA POLONA)

ROŚLA ROLA WYKSZTAŁCENIA, o które dbali bogaci mieszczanie. Akademia Krakowska, odnowiona dzięki fundacji Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły, kształciła teologów i prawników, jej mury opuszczali również wybitni medycy. Uniwersytet przyciągał studentów ze Śląska, Węgier, Litwy i Rusi, a także z Czech, Austrii i Brandenburgii. Krakowa nie ominął odwieczny konflikt mieszczan z młodzieżą. Narzekano na niewłaściwe zachowanie scholarów, jednak żacy swoimi zabawami ubarwiali życie miasta. Na pamiątkę uczonego papieża, św. Grzegorza Wielkiego, propagatora oświaty, obchodzono gregółki. W dniu jego święta, 12 marca zapisywano dzieci do szkół, a na pociechę dawano świeżo upieczonym uczniom obwarzanki. Dla krakowskich żaków była to okazja do zabawy, szczególnie że już następnego dnia trzeba było zasiąść w szkolnych ławach. Studenci przebierali się w rozmaite stroje, wygłaszali żartobliwe kazania, tradycyjnie pętali nauczycieli sznurami i urządzali maskarady na ulicach miasta. Młodzież wznosiła okrzyki o niedostatku, o żakowskiej biedzie i głodzie, aby skłonić ludzi do datków, tak w naturze, jak i w pieniądzu.

BENEDYKT Z KOŹMINA, PO 1553 R.
(MUZEUM UNIwersYTETU Jagiellońskiego COLLEGIUM MAIUS/WIRTUALNE MUZEJA MAŁOPOLSKI)

Benedykt z Koźmina, humanista, profesor i wicekanclerz Akademii Krakowskiej. Był absolwentem krakowskiej uczelni, magistrem sztuk wyzwolonych. Zasłynął jako kaznodzieja – jego kazania głoszone w Katedrze Wawelskiej budziły podziw króla Zygmunta Augusta.

POD KONIEC swojego panowania Zygmunt August opuścił na dobre Kraków. Kolejni władcy nie przebywali na Wawelu często, wreszcie Zygmunt III Waza przeniósł stolicę do Warszawy. Miasto pozbawione splendoru dworu królewskiego straciło na znaczeniu. Powoli nadchodził kres jego świetności.

WIDOK KRAKOWA OD POŁUDNIA Z KOPCA KRAKUSA, PRZED 1600 R.
(MUZEUM KRAKOWA/WIRTUALNE MUZEJA MAŁOPOLSKI)

Odpowiedzi:

1. Odp. b

Rzymski polityk i poeta Gajusz Mecenaz opiekował się artystami. W epoce renesansu jego nazwiska zaczęto używać na określenie osób i instytucji „sponsorujących” artystów. Nie tylko król Zygmunt I Stary był hojnym mecenasem, mecenasat sprawowali również urzędnicy dworscy, magnaci, Kościół.

2. Jan Matejko żył w latach 1838-1893, nie mógł więc być świadkiem wydarzeń, jakie działy się na krakowskim rynku trzysta lat wcześniej. Malarz poświęcał wiele czasu na studia historyczne, aby wiernie odtworzyć realia epoki (stroje, przedmioty, zabudowania itp.). Jednak przedstawione na jego obrazach sceny są wytworem artystycznej wyobraźni.

3. Oprócz oczywistych produktów spożywczych takich jak: smażone kiełbaski, pieczona wątroba z cebulą, masło, śledzie, ryby, jabłka, żur, barszcz, ogórki, do jedzenia nadawały się również krupy (kasze), ziemły (bułka pszenna) i gielce (lub gzelce, czyli salceson).

4. W miastach władzę sprawowała rada miejska, w skład której wchodzili mieszczanie – rajcowie. Ława miejska, czyli sąd złożony z wybranych mieszczan, zatwierdzała dokumenty miejskie, wydawała wyroki w niektórych przestępstwach. Taki sposób sprawowania władzy nazywamy samorządem miejskim.

5. Na przedmieściach swoje warsztaty mieli garbarze. Do wyprawiania skór używali specjalnych garbników – ałunu, mielonej kory dębowej, popiołu. Z warsztatów unosił się nieprzyjemny zapach, a zużyte garbniki odprowadzano do rzeki, z której często czerpali wodę mieszkańcy miasta.